

MINISTERIET FOR
BØRN OG
UNDERVISNING

Inspiration til bedre seksualundervisning i folkeskolen

Inspiration til bedre seksualundervisning i folkeskolen

Inspiration til bedre seksualundervisning i folkeskolen

Noter: Publikationen findes kun i elektronisk udgave

Udgiver: Ministeriet for Børn og Undervisning

Institution: Ministeriet for Børn og Undervisning

Copyright: Ministeriet for Børn og Undervisning

Artikelredaktør: Dorthe Alvang, Ministeriet for Børn og Undervisning

Serieredaktion,
korrektur og
produktion: Werner Hedegaard, Ministeriet for Børn og Undervisning,
Kommunikationssekretariatet

Andre bidragydere: Louise M. Jeppesen – keepyourdarlings.com (grafisk tilrettelægning, forside),
Colourbox, Per Lykke Søndergaard, Lars Skaaning og Poul Rasmussen (fotos),
Phoenix Design Aid (web)

Emneord: grundskolen, folkeskolen, Fælles Mål, folkeskolens emner,
seksualundervisning, sundhed

Resumé: Publikationen giver inspiration og ideer til, hvordan grundskoler kan udvikle og
kvalificere seksualundervisningen for at mindske både mobning og diskrimination
og for at fremme trivslen blandt børn og unge. En ekspertgruppe har sammen med
Ministeriet for Børn og Undervisning udarbejdet publikationen, som indeholder
konkrete eksempler fra flere kommuner

Sprog: Dansk

Internetadresse www.uvm.dk/seksualundervisning

Den elektronisk udgaves ISBN: 978-87-603-2935-7

Pris for den elektroniske udgave: 0 DKK

Bestillingsnummer: Publikationen findes kun i elektronisk format

Version: 1.0

Versionsdato: 2012-01-23

Publikationsstandard nummer: 2,0

Formater: html, pdf, jpg

Eventuelle henvendelser af indholdsmæssig karakter rettes til Kommunikationssekretariatet i Ministeriet
for Børn og Undervisning, telefon 33 92 52 23 eller e-mail: pub@uvm.dk

Indhold

Forord	5
Indledning	6
Læsevejledning	6
1. Seksualundervisningens ramme	7
Det statslige niveau – centrale krav til seksualundervisningen	7
Det kommunale niveau – mål og rammer for seksualundervisningen	8
Skoleniveauet – seksualundervisningens organisering	9
Skolebestyrelsen	9
Skolelederen	10
2. Lærerens rolle	11
Inddragelse af eleverne	11
Dialog og handlekompetencer	12
Et trygt læringsrum	12
Tværfaglige snitflader	13
Skole-hjem-samarbejde	14
Supplerende undervisningsforløb	15
3. Læreruddannelsen, kurser og efteruddannelse	17
4. Eksempler på god praksis	18
<i>Vejen Kommune – Læseplan for sundhedsundervisningen</i>	18
<i>Københavns Kommune – Fokus på udskolingen</i>	18
<i>Holstebro Kommune – Projekt seksuel sundhed for børn og unge</i>	19
Bilag 1: Ekspertgruppens sammensætning	20
Bilag 2: Trinmålsoversigt – Seksualundervisningen og skolens obligatoriske fag	21

Forord

Fra international forskning ved vi, at en obligatorisk sundhedsundervisning i skolen, som vi har det i Danmark, er den rette strategi, hvis man ønsker at skabe sundhedsfremmende ændringer for børn og unge. Samtidig peger erfaringer på, at en målrettet prioritering og kvalificeret tilrettelæggelse af seksualundervisningen har potentialer til at mindske både mobning og diskrimination og dermed fremme trivsel blandt børn og unge.

Folkeskolens seksualundervisning er således af stor betydning og gør en forskel. Der har de senere år været drøftelser af folkeskolens seksualundervisning, der primært har gået på, at undervisningens kvalitet er svingende – både med hensyn til indhold og omfang.

En ekspertgruppe bestående af en række centrale aktører og interessenter på området har vurderet, at rammerne for seksualundervisningen er passende, men at der er behov for at skabe det rette fokus, så kommuner og skoler prioriterer den obligatoriske seksualundervisning, og lærerne kan se en positiv udfordring i at varetage undervisningen kvalificeret.

Ekspertgruppen har bestået af Sundhedsstyrelsen, KL, Skolelederne, Danske Skoleelever, Danmarks Lærerforening, Skole og Forældre, Professionshøjskolerne – læreruddannelsen, Folkesundhed Aarhus, KOSMOS, Sex & Samfund og Center for Sex og Sundhed.

Ministeriet for Børn og Undervisning har sammen med ekspertgruppen udarbejdet dette inspirationshæfte, og jeg håber, at det kan være med til at skabe overblik over kommuners og skolars muligheder for at tilrettelægge og organisere en bedre seksualundervisning.

Christine Antorini
Børne- og undervisningsminister

Indledning

Ekspertgruppen har vurderet de nationalt bindende mål for folkeskolens obligatoriske seksualundervisning, som de indgår i det samlede sundhedsemne, sundheds- og seksualundervisning og familiekundskab, passende for, hvad børn og unge skal lære i folkeskolen. Det fremgår af Fælles Mål-faghæftet for sundhedsemnet, at undervisningen blandt andet skal tage afsæt i elevernes egne oplevelser og interesser og bidrage til, at de lærer egne grænser at kende og at respektere andres.

Der er således ikke sat spørgsmålstegn ved kravene til indholdet af seksualundervisningen, men derimod hvordan seksualundervisningen tilrettelægges og organiseres på skolerne. Undersøgelser peger på, at flere af folkeskolens elever oplever seksualundervisningen som mangelfuld og uvedkommende. Dertil kommer, at flere lærere har givet udtryk for, at det kan være en udfordring at varetage undervisningen, og både lærere og elever efterspørger tidssvarende undervisningsmaterialer og supplerende undervisningsforløb¹.

Læsevejledning

Konkrete beslutninger om, hvordan seksualundervisningen tilrettelægges, træffes lokalt på de enkelte skoler inden for kommunalbestyrelsens fastsatte rammer. Kapitel 3, Seksualundervisningens ramme, retter derfor fokus på mulighederne for at prioritere indsatsen på kommunalt niveau i forhold til fastsættelse af mål og rammer og på skoleniveau, hvor både skoleleder og skolebestyrelse har mulighed for at påvirke seksualundervisningens status i forbindelse med skoleårets planlægning og i skolens hverdag.

Den didaktiske og faglige ekspertise er forankret på skolerne, hvor lærerne, som har kendskab til elevernes faglige niveau og udviklingstrin og varetager skole-hjem-samarbejdet, spiller en central rolle for tilrettelæggelsen af en kvalificeret seksualundervisning. Ekspertgruppen

har derfor fundet det væsentligt at rette fokus på en række almene pædagogiske kompetencer, som er væsentlige for en vellykket seksualundervisning. I kapitel 4, Lærerenes rolle, peger ekspertgruppen på følgende områder: Inddragelse af eleverne, Dialog og handlekompetencer, Et trygt læringsrum, Tværfaglige snitflader, Skole-hjem-samarbejde og Supplerende undervisningsforløb.

Kapitel 5, Lærerruddannelsen, kurser og efteruddannelse, sigter på at skabe overblik over de eksisterende muligheder for uddannelse og kompetenceudvikling inden for området.

Ekspertgruppen er bekendt med, at man flere steder er nået langt med hensyn til at organisere en varieret og alsidig seksualundervisning inden for de eksisterende rammer. I kapitel 6, Eksempler på god praksis, præsenteres indsatser for en bedre seksualundervisning fra følgende kommuner: Vejen Kommune, der har udviklet en læseplan for sundhedsundervisningen, Københavns Kommune, der har fokus på seksualundervisningen i udskolingen, og Holstebro Kommune, der har iværksat projekt Seksuel sundhed for børn og unge.

¹ Sex & Samfund (2005): Kortlægning af seksualundervisningen i Danmark – delrapport 1, 2, 3 og 4.

1. Seksualundervisningens ramme

Folkeskolen er et kommunalt anliggende. Reglerne for folkeskolen findes i folkeskoleloven og en række bekendtgørelser med hjemmel heri. Folkeskoleloven, de tilhørende bekendtgørelser og de nationalt bindende krav til seksualundervisningens indhold udstedes af Ministeriet for Børn og Undervisning.

Kommunalbestyrelsen fastlægger mål og rammer for skolernes virksomhed, herunder blandt andet bevillinger og økonomiske rammer for de enkelte skoler². Endvidere godkender kommunalbestyrelsen skolernes læseplaner³ og skal sørge for, at der fastsættes en læseplan for undervisningen i overensstemmelse med folkeskolens obligatoriske fag og emner⁴.

Skolebestyrelsen fastsætter principper for skolens virksomhed, herunder undervisningens organisering og samarbejdet mellem skole og hjem, og godkender, hvilke undervisningsforløb og materialer der skal anvendes på den enkelte skole. Derudover fastsætter skolebestyrelsen ordensregler og værdisæt.

Det samlede ansvar for den pædagogiske udvikling og ansvaret for undervisningens organisering og kvalitet er lagt ud til den enkelte skole. Skolens leder har ansvaret for, at skolens undervisning lever op til folkeskolens formål inden for de rammer, som kommunalbestyrelsen har fastlagt.

Det statslige niveau – centrale krav til seksualundervisningen

Folkeskolens seksualundervisning indgår i det obligatoriske sundhedsemne – sundheds- og seksualundervisning og familiekundskab⁵ – der dækker over emner som sundhed, vaner og livsstil. Der skal undervises i emnet som en helhed gennem hele skoleforløbet, såvel emneopdelt som i tværgående problemstillinger. I modsætning til folkeskolens obligatoriske fag, er der ikke tale om et egentligt fag, men om et emne, der ikke er tillagt et særligt selvstændigt timetal, og undervisningen gives i forbindelse med undervisningen i den obligatoriske fagrække.

Formålet med undervisningen i sundhedsemnet er, at eleverne skal opnå forståelse for den betydning, seksualitet og familieliv har for sundhed, og af samspillet mellem sundhed og miljø. Det positive og brede sundhedsbegreb er fastholdt som fællesnævner, og undervisningen skal i enhver henseende bidrage til, at eleverne udvikler forudsætninger for, at de i fællesskab med andre og hver for sig kan tage kritisk stilling og handle for at fremme egen og andres sundhed, herunder også seksuel sundhed. Sundhedsundervisningen skal også understøtte, at eleverne opnår erkendelse af egne grænser og forståelse for andres⁶.

² Jf. folkeskolelovens § 40.

³ Jf. folkeskolelovens § 10, stk. 3.

⁴ Jf. folkeskolelovens § 5, stk. 5.

⁵ Undervisningsministeriet (2009): *Fælles Mål 2009. Sundheds- og seksualundervisning og familiekundskab. Faghæfte 21.*

⁶ Jf. formål for emnet sundheds- og seksualundervisning og familiekundskab, stk. 2. Kilde: Undervisningsministeriet (2009): *Fælles Mål 2009. Sundheds- og seksualundervisning og familiekundskab. Faghæfte 21.*

Formålet med undervisningen i sundhedsemnet er, at eleverne skal opnå forståelse for den betydning, seksualitet og familieliv har for sundhed, og af samspillet mellem sundhed og miljø.

Det kommunale niveau – mål og rammer for seksualundervisningen

Kommunalbestyrelsen skal sikre, at hensynet til undervisningens fremme af elevernes alsidige udvikling er tilgodeset gennem beskrivelserne i læseplanerne eller på anden hensigtsmæssig måde⁷. I de fleste kommuner er det praksis, at kommunalbestyrelsen gør Ministeriet for Børn og Undervisnings læseplaner gældende på kommunens skoler. Enkelte kommuner vælger imidlertid at udforme deres egne læseplaner, for eksempel Vejen Kommune, der specifikt har udarbejdet en læseplan for folkeskolens sundhedsundervisning, som også omhandler mål for seksualundervisningen – se afsnittet Vejen Kommune – Læseplan for sundhedsundervisningen.

Regeringens Handlingsplan til forebyggelse af seksuelle overgreb mod børn (2003) anbefaler, at der i folkeskolens emne sundheds- og seksualundervisning og familiekundskab inddrages temaer, der kan styrke børns viden om seksualitet, bevidsthed om deres krop og deres egne grænser. Med henblik på at fastholde indsatsen for bekæmpelse af seksuelt misbrug og overgreb mod børn, har Justitsministeriet i 2010 taget initiativ til, at der som opfølgning på handlingsplanen fra 2003 udarbejdes en ny samlet strategi. Det er hensigten, at denne strategi kan udgøre et naturligt grundlag for nye tiltag til bekæmpelse af seksuelt misbrug af børn og unge.

For yderligere oplysninger henvises til Justitsministeriet.

Børn udsat for seksuelle krænkelser og overgreb udgør et særligt indsatsområde i skolens regi. Med henblik på håndtering af sager med seksuelle krænkelser er det væsentligt, at der både på kommunalt niveau og på den enkelte skole er udviklet en beredskabsplan, der inkluderer tiltag over for både den krænkede og de pårørende, så alle parter får hurtig hjælp. I denne relation er det meget vigtigt, at ledere og medarbejdere på tværs af faggrupper, der arbejder med børn og unge, har faglig viden om seksuelle overgreb, for derved at forebygge seksuelle overgreb og bidrage til tidlig opsporing, så reviktimisering kan undgås, og senfølger begrænses.

Den 1. januar 2011 trådte nye regler om den skærpede underretningspligt i kraft, som gælder for alle offentlige ansatte og folk med offentlig hverv – det vil sige lærere, pædagoger og andre ansatte i skoler og institutioner.

For yderligere oplysninger om underretningspligten henvises til Ankestyrelsens hjemmeside Tag signalerne alvorligt på følgende link:
www.ast-tagsignalernealvorligt.dk.

⁷ Jf. folkeskolelovens § 40, stk. 3, 2. pkt.

SISO (Videnscenter for Sociale Indsatser ved Seksuelle Overgreb mod børn) tilbyder blandt andet konsulentbistand til kommuner i forbindelse med udvikling af beredskab og håndtering af sager, hvor børn og unge udsættes for psykisk/fysisk vold og seksuelle overgreb.

Skoleniveauet – seksualundervisningens organisering

Skolebestyrelsen

Medlemmerne i skolebestyrelsen repræsenterer tre forskellige parter – forældrene, eleverne og skolens ansatte – der i fællesskab skal varetage skolens samlede interesser. Skolebestyrelsen skal fastsætte principper for skolens virksomhed, herunder blandt andet undervisningens organisering og samarbejdet mellem skole og hjem, og kan fastsætte principper for skolens specialundervisning, som skolelederen træffer konkret beslutning om. Endvidere godkender skolebestyrelsen undervisningsmidler og fastsætter skolens ordensregler og værdisæt.

I forbindelsen med skolebestyrelsens fastsættelse af principper kan det være gavnligt, hvis skolebestyrelsen sammen med skolens ledelse udarbejder en egentlig implementeringsplan, for eksempel i forbindelse med udvikling eller særligt fokus på seksualundervisningen på den enkelte skole.

Publikation *Inspiration til folkeskolens sundhedsundervisning*⁸ indeholder en række konkrete eksempler på, hvordan skolebestyrelse og skoleledelse kan arbejde med udvikling og implementering af en sundhedspolitik for den enkelte skole.

⁸ Undervisningsministeriet (2008). Kan findes på følgende link: <http://pub.uvm.dk/2008/sundhedsuv/>

Forældre er både en naturlig og nødvendig del af en velfungerende seksualundervisning, og der kan være god grund til, at skolens leder om nødvendigt gør opmærksom på, at skolens seksualundervisning er obligatorisk for alle elever.

Skolelederen

I det omfang det ikke fremgår af læseplanen, hvilke fag sundhedsundervisningen og seksualundervisningen henlægges til, skal skolelederen⁹ træffe beslutninger om, hvilke fag undervisningen i det obligatoriske emne skal foregå i, eller om undervisningen, som det ofte er tilfældet, varetages af klasselæreren. Det kan gøres ved, at klasselæreren koordinerer arbejdet med klassens lærere og øvrige ressourcepersoner, eller på anden vis.

Etableringen af et fagligt miljø kan være med til at kvalificere seksualundervisningen væsentligt. Det er for eksempel af stor betydning, hvis man som lærer kan finde sparring til sin undervisningspraksis blandt kolleger og hos ledelsen. Endvidere kan både sundhedsplejen og det pædagogiske personale i skolefritidsordningen bidrage positivt med faglighed og erfaring, når seksualundervisningen skal tilrettelægges.

Skolelederen kan opprioritere et fagligt miljø ved indsatser som for eksempel at:

- rette fokus på seksualundervisningen i forbindelse med skoleårets planlægning og stille krav i forbindelse med udarbejdelse af årsplaner eller lignende.
- arrangere pædagogiske temadage, som dels kan anvendes til inspiration, dels til erfarings- og vidensudveksling.
- udnævne særlige ressourcepersoner med ansvar for at holde sig opdateret om nye undervisningsmaterialer og kampagner mv.
- etablere et formelt samarbejde med det pædagogiske personale i SFO, skolens lærere og sundhedsplejersken.

Sundhedsplejersken skal tilrettelægge sundhedspædagogiske aktiviteter af forskellig karakter. Det kan for eksempel være seksualundervisning på såvel gruppe-

som klasseniveau på forskellige klassetrin. Endelig skal sundhedsplejersken tilbyde åben konsultation til såvel børn og unge som forældre, der eventuelt har behov for støtte og vejledning til sundhedsmæssige forandringer. Det betyder, at børn, unge og forældre til enhver tid kan henvende sig til sundhedsplejersken.

Kommunalbestyrelsen fastlægger omfanget af den kommunale sundhedstjenestes ydelser. Til brug for tilrettelæggelsen af ydelserne har Sundhedsstyrelsen udarbejdet "Vejledning om forebyggende sundhedsydelser til børn og unge", der trådte i kraft den 1. marts 2011¹⁰.

Det fremgår af vejledningen, at der er lagt vægt på, at sundhedsplejerskerne styrker samarbejdet med skolens ledelse og lærere. Det anbefales således, at skolesundhedstjenesten tilbyder skolens ledelse at deltage i planlægning og gennemførelse af sundhedsundervisningen. Det er for at medvirke til relevans, sammenhæng og aktualitet i de ydelser, der tilbydes fra sundhedstjenesten, så de to fagligheder – den pædagogiske og den sundhedsfaglige – kommer til at supplere hinanden.

Elevernes sundhed og seksualitet er ikke kun skolens ansvar. Forældre er både en naturlig og nødvendig del af en velfungerende seksualundervisning, og der kan være god grund til, at skolens leder om nødvendigt gør opmærksom på, at skolens seksualundervisning er obligatorisk for alle elever. Der er med andre ord ikke fritagelsesmulighed for skolens seksualundervisning.

⁹ Jf. folkeskolelovens § 45.

¹⁰ Se Sundhedsstyrelsens hjemmeside, www.sst.dk.

2. Lærerens rolle

Undersøgelser peger på, at seksualundervisningen blandt lærere kan opleves som en udfordring at varetage, og flere har tilkendegivet, at de er uklare på, hvordan opgaven skal gribes an¹¹. Seksualundervisningen er imidlertid et dannelsesfag, som ethvert andet fag eller emne i folkeskolen. Undervisningen rummer både pædagogiske udfordringer, fordrer faglige og didaktiske overvejelser og byder på muligheder for en spændende, relevant og alsidig undervisning.

Væsentlige betingelser for en vellykket seksualundervisning er:

- Inddragelse af eleverne
- Dialog og handlekompetencer
- Et trygt læringsrum
- Tværfaglige snitflader
- Skole-hjem-samarbejde
- Supplerende undervisningsforløb.

Inddragelse af eleverne

Det er centralt, at undervisningen i det obligatoriske sundhedsemne, og herunder også seksualundervisningen, knyttes til elevernes egne oplevelser, erfaringer og begreber¹², og som det fremgår af undervisningsvejledningen for emnet, er disse forskellige og i en stadig udvikling. Det er netop denne dynamik, som er seksualundervisningens omdrejningspunkt.

Fra teenagealderen og for nogens vedkommende allerede som "tweens"¹³, har børn en stor nysgerrighed over for seksuelle emner, inden de som unge bliver seksuelt aktive. Den spirende seksualitet og behovet for at tale om denne begynder lang tid inden, de unge debuterer seksuelt. Udforskningen af egen krop er for eksempel udbredt for

både drenge og piger allerede fra børnehave- og den tidlige skolealder, hvorimod det ofte først er i den tidlige pubertetsalder, at barnet/den unge begynder at få konkrete forestillinger og fantasier om seksuelle situationer¹⁴. Seksuel sundhed har fysiske og biologiske såvel som følelsesmæssige og sociale dimensioner gennem børns opvækst, som alle bør inddrages i folkeskolens seksualundervisning.

Læs mere om børns og unges seksualitet i samtiden:

- "VOKSEVÆRKER. Et signalement af unge danskeres seksuelle liv", 2010. En artikel af Christian Graugaard, læge og formand for organisationen Sex & Samfund¹⁵.
- Rapporten Unge, køn og pornografi i Norden, 2006. Et forskningsprojekt om unges holdninger til og erfaringer med pornografi.

Erfaringer viser, at børn og unge generelt er motiverede for at modtage seksualundervisning, fordi emnet både er aktuelt og vedkommende for dem. Nogle elever er imidlertid modenhedsmæssigt langt fremme og stiller store krav, mens andre igen kan opleve undervisningen som uvedkommende og måske ligefrem grænseoverskridende. Det kan derfor være aktuelt i en periode at dele eleverne i hold afhængig af deres udvikling og nysgerrighed.

Reglerne om brug af holddannelse findes i folkeskolelovens § 25, stk. 4-6. Det fremgår heraf, at undervisningen kan organiseres i hold inden for den enkelte klasse og på tværs af klasser og klasstrin. Holddannelse kan på alle klasstrin ske af praktiske eller pædagogiske grunde.

¹¹ Sex & Samfund (2005): *Kortlægning af seksualundervisningen i Danmark – delrapport 1, 2, 3 og 4*.

¹² Jf. sundhedsemnets formålsparagraf, stk. 2.

¹³ Begrebet "tween" refererer til aldersgruppen 8-12-årige.

¹⁴ Anna Louise Stevnshøj (2008). *Børn og seksualitet. Om børns seksuelle udvikling, adfærd og leg samt om seksuelle overgreb*. Børns vilkår.

¹⁵ Artiklen kan findes på www.bedreseksualundervisning.dk.

Et trygt rum kan forstås som en undervisningssammenhæng, hvor alle elever oplever at kunne tale åbent om sex og seksualitet uden at skulle frygte hverken nedgørende eller latterliggørende kommentarer.

Eleverne har via skolens elevråd formel mulighed for at stille spørgsmål og komme med forslag til skolens ledelse og skolebestyrelsen vedrørende skolens praksis og dagligdag. Det kan for eksempel være i forbindelse med konkrete ønsker med hensyn til forbedring af seksualundervisningen eller en generel opfordring til prioritering af området.

Dialog og handlekompetencer

Undersøgelser viser, at danske unge generelt har et ganske fint niveau af viden, når det kommer til seksuelle emner. Størstedelen af de unge er for eksempel velinformede om seks sygdomme og ved godt, hvordan de skal beskytte sig selv og hinanden. Ikke desto mindre peger undersøgelser på, at mange unge ikke formår at handle i overensstemmelse med denne viden. Det på trods af, at der blandt unge i Danmark hersker en udbredt sikker sex-norm, hvor flertallet mener, at det er uacceptabelt at undlade at beskytte sig, når man har sex.

Unge i aldersgruppen 12 til 25 år udgør hovedparten af danskere, der får konstateret klamydia, og antallet af diagnosticerede tilfælde af klamydia er stigende. I 2009 blev der konstateret 29.800 tilfælde, og det anslås, at antallet af smittede reelt er næsten det dobbelte – knap 50.000 – da mange er symptomfri.

- Læs mere om de seneste opgørelser over registrerede tilfælde af klamydia og antallet af aborter blandt unge på Sundhedsstyrelsens hjemmeside www.sst.dk
- Test din viden om unge og sex i Quizzen på www.sexfordig.dk
- Find undervisningsideer til arbejdet med unge og sex i undervisningen på www.bedreseksualundervisning.dk.

Når seksualundervisningen skal bidrage til udviklingen af elevernes handlekompetencer, skal der arbejdes målrettet med dette i praksis. Her har dialogbaserede metoder, der sætter fokus på elevernes fælles refleksion, et særligt potentiale i forhold til at aktivere og engagere eleverne. Dialogbaserede metoder fordrer en underviserrolle, hvor kompetencer til at lede dialogen og til at stille de gode spørgsmål er essentielle.

Erfaringer viser, at en målrettet indsats på alle klassetrin for at skabe dialog om vigtige temaer i børns og unges liv, som for eksempel venskaber, ensomhed, kærester, krop, seksualitet og sex, understøtter elevernes indsigt i mangfoldighed og forskellighed. Dermed udgør seksualundervisningen et potentiale i forhold til at arbejde for alle børns og unges ret til at være, som de er, og dermed mindske mobning og diskrimination.

Et trygt læringsrum

International forskning peger på, at et trygt læringsrum for eleverne er afgørende for seksualundervisningens succes¹⁶. Et trygt rum kan forstås som en undervisningssammenhæng, hvor alle elever oplever at kunne tale åbent om sex og seksualitet uden at skulle frygte hverken nedgørende eller latterliggørende kommentarer. I et trygt rum er der plads til mangfoldighed i social og familiær baggrund, religiøsitet, etnicitet, køn, seksualitet og/eller handicap. Et trygt socialt rum er således et inkluderende og anerkendende rum, hvor eleverne oplever, at undervisningen rummer deres liv, tanker og erfaringer.

Læreren er ansvarlig for at skabe et sådant trygt rum, der også er af betydning for læreren selv. Som lærer kan man nemt føle sig usikker på sin rolle i seksualundervisningen. Denne usikkerhed kan knytte sig til en uklarhed om den relation, man har til eleverne. En relation, der kan skabe usikkerhed, hvis emnet for undervisningen er for privat eller intimt. Det kan derfor skabe større tryghed, hvis

¹⁶ UNESCO (2009): International Technical Guidance on Sexuality Education. An evidens-informed approach for schools, teachers and health educators.

undervisningen som afsæt for en dialog i klassen tager udgangspunkt i fiktive eller autentiske fortællinger.

- Læs om det trygge rum i seksualundervisningen, og find eksempler på dialogiske metoder og øvelser på www.bedreseksualundervisning.dk
- Få mere inspiration til metoder og emner i de to bøger til lærere:
 - *Seksualundervisning – Inspiration og metoder*¹⁷.
 - *Bedre seksualundervisning*¹⁸.

Erfaringer viser, at det kan være særligt udfordrende for lærere og pædagoger at tilrettelægge den obligatoriske seksualundervisning for elever med særlige behov i specialskoler og specialklasser. Til inspiration henvises derfor til:

- "Projekt seksualpolitik på specialskoler" – www.projektseksualpolitik.dk
- "Seksualundervisning til elever med særlig behov" – www.sexogsamfund.dk
- Bogen *Sex, kærlighed og autisme. Inspiration til seksualundervisning og seksualpolitik*, (2010), Sex & Sundhed.

Tværfaglige snitflader

Den eksisterende ordning for det obligatoriske sundheds-emne hviler på en forudsætning om, at undervisningen tilrettelægges på en sådan måde, at eleverne får et fagligt udbytte af for eksempel både seksualundervisningen og det fag, den gives sammen med. Man kan tale om et fagligt overlap.

Sundhedsundervisningen har berøringsflade med en lang række af folkeskolens fag og fagområder, og undervisningen er integreret i skolens samlede undervisning. Emnet kan desuden på lige fod med folkeskolens obligatoriske fag og emner indgå i undervisningen i tværgående temaer og problemstillinger.

Seksualundervisning kan med fordel inddrages i en række af folkeskolens fag som for eksempel natur/teknik, musik, idræt, billedkunst, dansk, engelsk, biologi, geografi, samfundsfag og historie. Der er imidlertid ikke udbredt tradition for et tæt tværfagligt samarbejde om organisering og tilrettelæggelse af seksualundervisningen og skolens øvrige undervisning.

Der er en tendens til, at seksualundervisningen primært varetages af dansk- og biologilærerne¹⁹, hvilket kan tyde på, at potentialerne ved det tværfaglige samarbejde mellem seksualundervisningen og skolens obligatoriske fag ikke udnyttes tilstrækkeligt på mange skoler.

Ekspertgruppen har på den baggrund udarbejdet en skematisk oversigt, der peger på nogle af de mulige sammenfald, der kan være i trin- og slutnål med den obligatoriske seksualundervisning og en række af fag i skolens obligatoriske fagrække. Oversigten er på ingen måde udtømmende i forhold til de mange kombinationsmuligheder, der potentielt er til stede lokalt, hvor den faglige og didaktiske ekspertise er forankret.

Se bilag 2: Trinmålsoversigt – Seksualundervisningen og skolens obligatoriske fag.

¹⁷ Center for Sex og Sundhed, 2007

¹⁸ *Sex og Samfund*, 2010, 2. udgave.

¹⁹ Sex & Samfund (2005): *Kortlægning af seksualundervisningen i Danmark – delrapport 1, 2, 3 og 4*.

Forældrene er både en naturlig og nødvendig del af en velfungerende seksualundervisning, og de fleste forældre bakker sædvanligvis også op om skolens seksualundervisning.

Skole-hjem-samarbejde

Forældrene er både en naturlig og nødvendig del af en velfungerende seksualundervisning, og de fleste forældre bakker sædvanligvis også op om skolens seksualundervisning. Dette udelukker imidlertid ikke, at mange forældre kan have en række spørgsmål og usikkerheder.

Det kan derfor være en god idé at inddrage forældrene tidligt i planlægningsfasen ved for eksempel at:

- gennemgå undervisningsplaner og/eller årsplaner på et forældremøde
- vise eksempler på oplæg og/eller undervisningsmaterialer
- forventningsafstemme i forhold til læreres opgave og forældres ansvar.

Dialogmøder kan være med til at sætte forældres ansvar i spil og give dem modet og lysten til at involvere sig aktivt i deres børns sundhed og trivsel. Dialogmøder kan bruges til at etablere et forum for åben dialog og drøftelse af aktuelle emner med både elever og forældre. Man kan for eksempel lade forældrene byde ind med ideer til håndtering af informationer i hjemmet og til, hvordan man snakker med sine børn om et aktuelt emne.

Eksempler på dialogmøder:

- Forældrene får et fagligt oplæg af enten lærer eller en ekstern fagperson om for eksempel unge, sex og prævention. Oplægget giver mulighed for afklaring af typiske misforståelser blandt unge og forældre og giver forældrene værktøjer til at støtte op om skolens seksualundervisning derhjemme.
- Forældre og elever får et fagligt oplæg – henholdsvis samlet og hver for sig – hvorefter de sammen drøfter udfordringer vedrørende for eksempel unges festkultur, alkohol og præventionsbrug.
- Forældre og elever modtager et fagligt oplæg om webetik og adfærd i cyberspace med henblik på at fortsætte drøftelserne, når de kommer hjem.

Danske børn og unge begynder at færdes på internettet i en tidlig alder. De bruger internettet meget, og det bliver hurtigt en stor del af deres hverdag. Undersøgelsen EU Kids Online viser, at jo mere børn og unge bruger internettet, jo flere muligheder og fordele oplever de, men mange danske børn har også oplevet ting, som de ikke bryder sig om. Undersøgelsen peger samtidig på, at danske børn og unge mangler viden og kompetencer til at kunne begå sig trygt og sikkert på internettet.

Undersøgelse EU Kids Online viser blandt andet, at:

- 85 procent af de adspurgte børn bruger internettet i hjemmet, og cirka halvdelen af disse børn (48 procent) går på internettet på eget værelse uden opsyn fra forældre.

Folkeskolen skal understøtte, at eleverne tilegner sig tidssvarende kompetencer til at kunne begå sig og passe på sig selv og hinanden i cyberspace. Med udgivelsen af det vejledende Fælles Mål-faghæfte 48 *It- og mediekompetencer i folkeskolen* i 2010 er der sat fokus på, at folkeskolens elever skal lære at vurdere konsekvenserne ved at eksponere sig selv på internettet. Det fremgår blandt andet af faghæftet, at eleverne skal lære at forholde sig kritisk til et virtuelt univers, hvor samtalepartners identitet og hensigt kan være uvis.

UNI•C (Danmarks IT-center for uddannelse og forskning) har i samarbejde med Medierådet for Børn og Unge og den tidligere IT- og Telestyrelsen publiceret en række undervisningsmaterialer til brug for lærere og elever om blandt andet webetik, it-sikkerhed og cybermobning. Materialerne er elektronisk tilgængelige for eksempel på EMU – Danmarks Undervisningsportal – www.emu.dk – og byder blandt andet på oplæg til brug for afholdelse af forældremøder.

Fordelene ved supplerende seksualundervisning udefra er, at eleverne får et frirum, hvor de kan spørge om ting, som de normalt ikke ville bryde sig om at drøfte med deres klasselærer.

Supplerende undervisningsforløb

Det fremgår af Fælles Mål-faghæftet for emnet sundheds- og seksualundervisning og familiekundskab, at det er muligt at inddrage andre relevante ressourcepersoner eller gæsteundervisere i sundhedsundervisningen, hvor det er relevant.

Disse muligheder skal forstås som supplerende forløb til skolens egen indsats, og man bør være opmærksom på, hvordan besøg udefra hænger sammen med den øvrige undervisning i faget. Særligt i de tilfælde, hvor læreren ikke selv er til stede i undervisningen.

Fordelene ved supplerende seksualundervisning udefra er, at eleverne får et frirum, hvor de kan spørge om ting, som de normalt ikke ville bryde sig om at drøfte med deres klasselærer. Eksterne undervisere kan desuden virke som positive rollemodeller for eleverne, og de kan bidrage med specialviden, der ellers kan være vanskeligt for læreren at formidle på passende vis.

Fordelene ved at benytte supplerende undervisningsforløb kan være flere:

- Som lærer kan man have behov for at trække på andre til at undervise i dele af faget, som man ikke selv føler sig tilstrækkelig godt klædt på til rent fagligt, for eksempel prævention og seks sygdomme.
- Som lærer kan det være en udfordring at undervise i visse områder, fordi det personligt går for tæt på i forhold til den relation, man gerne vil have til eleverne, for eksempel onani og samleje.
- Gæsteundervisere kan inviteres til at fortælle en personlig historie, for eksempel om den første gang eller hvordan det er at springe ud som homo-, bi- eller transseksuel.

Supplerende seksualundervisningstilbud i skolens regi kan være SSP²⁰, AKT-funktionen²¹, PPR²² og sundhedsplejen.

Supplerende seksualundervisningstilbud uden for skolens regi kan blandt andet studeres på og rekvireres via følgende hjemmesider:

- www.bedresexualundervisning.dk
Her findes blandt andet en oversigt over lokale og landsdækkende udbud af supplerende tilbud.
- www.lgbt.dk
Her findes blandt andet en henvisning til Landsforeningens "Gå-Ud-Gruppe".
- www.sexogsundhed.dk
Foreningen Sex og Sundhed tilbyder undervisning og rådgivning om blandt andet sex og rusmidler til skoler og kommuner.
- www.sexogsamfund.dk
Foreningen Sex og Samfund tilbyder undervisning og rådgivning til skoler, kommuner, ungdomsuddannelser, etniske minoritetsgrupper mv. Endvidere står foreningen bag den landsdækkende kampagne "Uge Sex".

"Uge Sex"-kampagnen retter hvert år fokus på et nyt tema, som i år (2012) er "Køn betyder noget" om de muligheder, begrænsninger, kønsroller og normer, der er knyttet til at være pige og dreng.

Med dialogbaserede materialer og en elevinvolverende tilgang til undervisningen, der er i overensstemmelse med Fælles Mål, bidrager kampagnen til styrkelse af børns og unges viden, kritiske sans og evne til at træffe informerede og kompetente valg i relation til seksualitet og trivsel. Det er gratis at deltage, og man får adgang til en række nye skriftlige og webbaserede undervisningsmaterialer, der på forskellig vis er målrettet seksualundervisning på de forskellige klassetrin.

Læs mere om "Uge Sex" og find tidligere års undervisningsmaterialer på www.ugesex.dk.

²⁰ SSP er et lokalt samarbejde mellem Skole, Socialforvaltning og Politi, hvis formål er at forebygge kriminalitet blandt børn og unge. SSP-samarbejdet er et lokalt initiativ i de enkelte kommuner i Danmark.

²¹ AKT (Adfærd, Kontakt og Trivsel) sætter fokus på elever, der i skolen har en adfærd, som giver problemer i kontakten med andre elever og voksne, og som derved påvirker deres egen og andres trivsel. En AKT-vejleder er skolens ressourceperson på områder, der vedrører elevernes trivsel og psykiske undervisningsmiljø.

²² Pædagogisk Psykologisk Rådgivning (PPR) rådgiver og vejleder om undervisningens indhold, undervisningsmetoder og undervisningsmaterialer, så elever med særlige behov kan få støtte inden for rammerne af den almindelige undervisning.

3.

Læreruddannelsen, kurser og efteruddannelse

Ekspertgruppen har identificeret behovet for, at folkeskolens seksualundervisning gøres mere synlig, og at undervisningens status øges på det kommunale niveau og på skoleniveauet, hvor lærerens faglighed og kompetencer er centrale for kvaliteten af den konkrete undervisning. En række undersøgelser peger på, at lærerne kun i varierende grad føler sig klædt på til at varetage seksualundervisningen. Ekspertgruppen har derfor fundet det relevant at rette fokus på læreruddannelsens indhold og på mulighederne for et kursus og efter- og videreuddannelse inden for området.

Læreruddannelsen blev reformeret i 2007, og læreruddannelsesstederne blev forpligtet til at tilbyde, at de studerende i løbet af uddannelsen kan arbejde med folkeskolens obligatoriske emner. Det betyder, at uddannelsesstederne har pligt til at udbyde et sådant kursus, men det er valgfrit om de studerende ønsker at deltage. Kurset tilrettelægges forskelligt og udbydes på forskellige årgange alt efter det enkelte uddannelsessted.

Kurset har blandt andet til formål, at den studerende opøver kompetencer til at tilrettelægge undervisning vedrørende seksualitet med respekt for elevernes for forståelse, mangfoldighed og forskellige værdier. Endvidere skal der arbejdes med overvejelser om, hvordan ansvaret for undervisningen inden for sundhed, seksualitet og familie kundskab bliver varetaget gennem hele skoleforløbet fra 1. til 9. klassetrin, og hvordan dialogen med forældrene herom kan gribes an.

På en del læreruddannelsessteder tilrettelægges seksualundervisningen i samarbejde med Sex & Samfund, der tilbyder undervisere til forløb i såvel læreruddannelsen som til forløb henvendt til konkrete folkeskoler.

I læreruddannelsen indgår hvert år faste praktikforløb, hvor de studerende blandt andet har mulighed for at afprøve teori i praksis. I forbindelse med sådanne praktikforløb kan det overvejes, om praktikanterne, hvis de har gennemført kurset i sundheds- og seksualundervisning og familie kundskab, kan bidrage med nye perspektiver til brug for organisering og tilrettelæggelse af seksualundervisningen for den konkrete praktikklasse.

Professionshøjskolerne tilbyder at tilrettelægge særlige kursusforløb til kommuner og skoler eller andre, der måtte ønske at rekvirere sådanne kurser. I den Sundhedsfaglige Diplomuuddannelse udbydes følgende moduler på 5 ECTS-point²³, som er relevante i en seksualundervisnings kontekst:

1. Indsatsområder, strategier og implementering af sundhedsfremme og forebyggelse
2. Levevilkår og livsstil som indikator for sundhed
3. Sundhedsfremme og forebyggelse i forhold til en udvalgt gruppe.

I forbindelse med "Uge Sex", der er Sex & Samfunds årlige, landsdækkende kampagne, arrangerer flere Centre for Undervisningsmidler (CFU) et kortere kursus, typisk af en eftermiddags varighed. Et sådant kursus har primært til formål at præsentere de forskellige materialer og oplæg for lærerne, som kan sættes i spil i forbindelse med Uge Sex-kampagnen.

²³ ECTS står for European Credit Transfer and Accumulation System. Det er et system til meritoverførsel inden for videregående uddannelser.

4. Eksempler på god praksis

Der er i samfundet et generelt øget fokus på en forebyggende sundhedsindsats, og i forlængelse af arbejdet med sundhedspolitikker på kommunalt niveau er der flere steder i landet iværksat en række interessante initiativer, der er med til at styrke folkeskolens seksualundervisning.

Vejen Kommune – Læseplan for sundhedsundervisningen

Vejen Kommune har udarbejdet materialet *Inspiration til læseplan for sundhed*. Materialet blev udarbejdet på foranledning af flere af kommunens lærere, der ønskede et inspirerende og vejledende input til brug for planlægningen af sundhedsundervisningen på de enkelte skoler.

Lærernes ønske blev fremsat i forbindelse med projekt "Sundhedsaktiv Skole", der kørte i Vejen Kommune i perioden fra 2007 til 2010, og som blandt andet havde til formål, at skolerne prioriterede og implementerede sundhedsundervisningen.

Inspiration til læseplan for sundhed tager afsæt i de nationale bindende trin- og slutmål for emnet sundheds- og seksualundervisning og familiekundskab og indeholder blandt andet en konkret læseplan fra o. til 8. klasstrin med tilhørende henvisninger til blandt andet aktiviteter og tilgængelige materialer i kommunen.

For yderligere oplysninger om materialet *Inspiration til læseplan for sundhed* henvises til Vejen Kommune.

Københavns Kommune – Fokus på udskolingen

Københavns Kommune har etableret et samarbejde med Sex & Samfund om et supplerende seksualundervisningsforløb til kommunens 6.-10.-klasser, der finansieres gennem bevillinger fra Folkesundhed København og organiseres i et samarbejde med Børne- og Ungdomsforvaltningen.

Desuden har lærerne i Københavns Kommunes to gange årligt mulighed for at deltage i et kursus vedrørende Sex & Samfunds supplerende seksualundervisnings-tilbud, ligesom lærerne gennem Børne- og Ungdomsforvaltningen får tilbudt kurser i forbindelse med den årlig tilbagevendende "Uge Sex"-kampagne.

Sex & Samfunds tilbud til skoleklasserne består af et totimers undervisningsforløb, mens klassens sædvanlige lærer ikke er til stede. Sex & Samfunds "ung til yngre"-undervisere er i gennemsnit 25 år. De er studerende fra sundhedsfaglige og pædagogiske uddannelser, de er særligt uddannede og modtager løbende efteruddannelse og supervision inden for området. Underviserne fra Sex & Samfund drøfter forløbet med klassens lærer både før og efter besøget og giver en skriftlig tilbagemelding om de gennemgåede temaer under forløbet. Lærerne får desuden tilsendt materialer til brug i forberedelsen og efterbehandlingen af undervisningen, så der bygges bro mellem lærerens egen undervisning og besøget hos Sex & Samfund.

Formålet med disse supplerende undervisningsforløb er at skabe et åbent og reflekterende læringsrum, hvor der lægges vægt på dialog, og hvor de unges individuelle og fælles refleksioner, meningsdannelse og stillingtagen er omdrejningspunktet. Undervisningsforløbet er tilpasset det konkrete klasstrin og Fælles Mål. Derudover indtages klassens egne ønsker til indhold vedrørende blandt andet sex, forskellige former for seksualitet, pubertet, følelser, kropsidealer, pornografi m.m.

For yderligere oplysninger om samarbejdet mellem Sex & Samfund og Københavns Kommune henvises til Folkesundhed København.

Holstebro Kommune – Projekt seksuel sundhed for børn og unge

Holstebro Kommune fik i 2009 knap en million kroner af Sundhedsstyrelsens satspuljemidler til et treårigt projekt, med henblik på at kvalitetssikre seksualundervisningen på kommunens skoler. Baggrunden var blandt andet, at sundhedsplejersker oplevede, at den seksualundervisning, der blev givet på kommunens folke-, fri- og efterskoler, var af varierende kvalitet. Desuden mente lærerne ikke, at de havde den fornødne tid eller besad de rette kompetencer til at varetage seksualundervisningen på tilfredsstillende vis.

Det resulterede i projektet "Seksuel sundhed for børn og unge i Holstebro Kommune gennem kvalitetssikring af seksualundervisning". Hovedformålet er, at alle elever uanset skoleform modtager seksualundervisning i overensstemmelse med Fælles Mål. Projektet omfatter blandt andet, at en til to lærere fra alle kommunens skoler sammen med seks sundhedsplejersker uddannes som kompetencepersoner. Dette uddannelsesforløb er tilrettelagt som kursusdage med undervisere fra organisationen Sex & Samfund. Derudover udvikler kommunen i samarbejde med kompetencepersonerne og eksterne konsulenter en kommunal læseplan for seksualundervisning, som alle undervisere i kommunen skal tilrettelægge deres seksualundervisning med baggrund i. Læseplanens temaer, indhold og mål for de enkelte klassetrin gælder for alle skoler. Forslagene til fag, aktiviteter og henvisninger er derimod udelukkende inspiration til underviserens planlægning.

Projektet i Holstebro Kommune har desuden fokus på en kvalificeret seksualundervisning i forhold til unge med anden etnisk baggrund end dansk samt børn og unge i specialklasser og specialskoler.

For yderligere oplysninger om projektet i Holstebro henvises til Børn og Unge, Sundhedsplejen i Holstebro Kommune.

Bilag 1

Ekspertgruppens sammensætning

Følgende medlemmer har repræsenteret ekspertgruppen ved afslutning af kommissoriet.

- **Ministeriet for Børn og Undervisning**
Kontorchef Pernille Halberg Salamøn (indtil den 1. marts 2011 Lone Folmer Berthelsen).
Pædagogisk konsulent Dorthe Alvang
(Tidligere) fagkonsulent Jesper Lykkegaard
- **Sundhedsstyrelsen, Center for Forebyggelse**
Akademisk medarbejder Niels Sandø
- **Kommunernes Landsforening**
Konsulent Jan Bjergskov Larsen
- **Skolelederne**
Viceinspektør Lis Spang-Thomsen
- **Danske Skoleelever**
(Tidligere) formand Troels Boldt Rømer
- **Danmarks Lærerforening**
Konsulent Ulla Maria Mortensen
- **Landsorganisationen Skole og Forældre**
Formand Benedikte Ask Skotte
- **Professionshøjskolerne**
Uddannelseschef Kirsten Balle
- **Folkesundhed Aarhus**
Cand.psych. Vibeke Thorup
- **KOSMOS – Videncenter for Kost, Motion og Sundhed**
Chefkonsulent Karsten Sørensen
- **Sex & Samfund**
National projektmedarbejder Line Anne Roien
- **Center for Sex & Sundhed**
Administrativ medarbejder Dickson Rajanayagam

Bilag 2

Trinsmålsoversigt – Seksualundervisningen og skolens obligatoriske fag

Trinmålsoversigt – Eksempler på seksualundervisningens snitflader med skolens obligatoriske fagrække

Seksualundervisningen kan gennemføres som en integreret del af skolens fag. Den faglige relevans for fagene vil altid variere og være afhængig af de planlagte temaer og aktuelle formål, der er fastsat i forbindelse med en konkret undervisningssituation. Seksualundervisningens faglige bredde betyder imidlertid, at seksualitetsrelaterede problemstillinger kan integreres bredt i den obligatoriske fagrække. Seksualundervisningen kan for eksempel medtænkes i en bredere forståelse end blot den seksuelle handling, idet undervisningen også rummer identitetsmæssige spørgsmål, der sædvanligvis optager eleverne, førend egentlige seksualitetsrelaterede problemstillinger melder sig.

I vedlagte trinmålsoversigt er den faglige sammenhæng mellem seksualundervisningen og en række af den obligatoriske fagrække skematiseret. Oversigten er på ingen måde udtømmende i forhold til de mange faglige kombinationsmuligheder og sammenfald, som den lokale faglige ekspertise kan byde på. Trinmålsoversigten tjener derfor udelukkende som inspiration og til dialog om, hvordan seksualundervisningen også kan tilrettelægges.

Folkeskolens indskoling

I indskoling beskæftiger seksualundervisningen sig med de problemstillinger, der særligt knytter sig til denne aldersgruppe. Det kan for eksempel være elevernes opmærksomhed på egen fysiske og psykiske sundhed, hvor undervisningen cirkler om elevernes evne til at lytte til deres egen krop. I den forbindelse kan flere fag bidrage med faglige undervisningsaktiviteter, der understøtter opfyldelsen af en række trinmål for undervisningen i emnet sundheds- og seksualundervisning og familiekundskab.

I idrætsfaget kan balanceøvelser og løbelege give eleverne en bevidsthed om kroppens potentialer og begrænsninger. Endvidere indeholder faget natur/teknik faglige trinmål om kroppens funktioner, der kan spille sammen med idrætsaktiviteterne. Dertil kommer, at der i matematikundervisningen kan sættes mål og tal på kroppen. I snitflade med faget dansk kan det være aktuelt, at eleverne beskriver deres oplevelser og følelser med undervisning om kroppen. Dertil kommer mulighederne for at perspektivere opmærksomheden fra den fysiske sundhed til den psykiske sundhed. Temaer som trivsel og kønsroller er centrale begreber i bestræbelsen på, at eleverne opnår viden og kompetencer i aspekter knyttet til psykisk sundhed og trivsels- og kønsrolleproblematikker. Sådanne temaer kan endvidere sigte på faglige snitflader med faget kristendomskundskab, hvor eleverne for eksempel skal forholde sig til normer for samvær.

Seksualundervisning i tværfaglig sammenhæng med fagene i 0.-3. klasse

Trinmål

Faghæfte 21, 3. klasse

Eksempler på

Tema / Aktivitet

Trinmål fra den obligatoriske

fagrække – eksempler på, hvor

seksualundervisningen kan tænkes ind

Undervisning om krop og følelser

- lytte til egen krop og dens reaktioner

Fysisk og psykisk sundhed

Aktiviteter

- Balancelege
- Fartleg
- Mål på kroppen
- Rollespil
- Konflikt håndtering

Idræt:

- samarbejde med en eller flere om at lege

Matematik:

- arbejde individuelt og sammen med andre om løsning af praktiske problemstillinger og matematiske opgaver

Natur/teknik:

- fortælle om menneskets kropsfunktioner, for eksempel åndedræt og fordøjelsessystem

Dansk:

- bruge talesproget i samtale og samarbejde og kunne veksle mellem at lytte og at ytre sig

Undervisning om kønsroller

- fortælle om drenge- og pigeroller

Køn

Aktiviteter

- Læse børnelitteratur om emnet
- Børnesange om drenge og piger
- Dialog om drengelege og legetøj og pigelege og legetøj
- Emnearbejde om børnestjerner – MGP, musik videoer, tekster

Billedkunst:

- tegne og male med vægt på fortælling
- hente inspiration fra hverdagens billeder

Dansk:

- læse fiktive og ikke-fiktive børnebøger og digitale tekster af passende sværhedsgrad

Musik:

- synge et alsidigt repertoire af sange og salmer

forts. Seksualundervisning i tværfaglig sammenhæng med fagene i 0.-3. klasse

Trinmål Faghæfte 21, 3. klasse	Eksempler på Tema / Aktivitet	Trinmål fra den obligatoriske fagrække – eksempler på, hvor seksualundervisningen kan tænkes ind
Undervisning om trivsel		
<ul style="list-style-type: none">• fortælle om egne grænser og acceptere andres grænser	Trivsel Aktiviteter <ul style="list-style-type: none">• Rollespil• Klassesamtale	Idræt: <ul style="list-style-type: none">• samarbejde med en eller flere om at lege• kende og anerkende fysiske forskelle mellem sig selv og andre Kristendomskundskab: <ul style="list-style-type: none">• samtale om og forholde sig til normer for samvær
Undervisning om følelser		
<ul style="list-style-type: none">• fortælle om, hvad der gør børn og voksne glade og kede af det.	Følelser Aktiviteter <ul style="list-style-type: none">• Læse børnelitteratur og se film om emnet• Rollespil• Klassesamtale• Konflikt håndtering	Dansk: <ul style="list-style-type: none">• læse fiktive og ikke-fiktive børnebøger og digitale tekster af passende sværhedsgrad• give udtryk for fantasi, følelser, erfaringer og beskrive viden om enkle emner

Folkeskolens mellemtrin

Seksualundervisningen på mellemtrinnet kan tage udgangspunkt i sundhedsrelaterede problemfelter, der særligt knytter an til psykisk og fysisk sundhed. Med undervisning i faget natur/teknik som løftestang kan eleverne for eksempel tilegne sig viden om pubertet og kønssygdomme, herunder smittefare og beskyttelse mv. Undervisningsaktiviteterne kan for eksempel passende være faglig læsning og det obligatoriske besøg af sundhedsplejersken.

Seksualundervisning i tværfaglig sammenhæng med fagene i 4.-6. klasse

Trinmål Faghæfte 21, 6. klasse	Eksempler på Tema / Aktivitet	Trinmål fra den obligatoriske fagrække – eksempler på, hvor seksualundervisningen kan tænkes ind
Undervisning om pubertet		
<ul style="list-style-type: none">kende til fysiske og psykiske forandringer i forbindelse med puberteten	Pubertet Aktivitet <ul style="list-style-type: none">Besøg af sundhedsplejerskenBørnefilm eller litteraturEmnearbejde om ideal billeder, herunder spiseforstyrrelser	Idræt: <ul style="list-style-type: none">forholde sig til fysiske og psykiske forandringer i puberteten Dansk: <ul style="list-style-type: none">finde og forholde sig til udtryk for værdier i andres udsagn og i tekster og andre udtryksformer Hjemkundskab: <ul style="list-style-type: none">tage stilling til madens og måltidets betydning for sundhed og livskvalitet for en selv og for andre
Undervisning om trivsel mellem drenge og piger		
<ul style="list-style-type: none">diskutere kønsrollers betydning for egen udvikling og klassens sociale miljø spørgsmål	Trivsel & Køn Aktivitet <ul style="list-style-type: none">Klasseparlament	Dansk: <ul style="list-style-type: none">argumentere, debattere og informerelytte aktivt til andre og følge op med spørgsmål og respons
Undervisning om følelser		
<ul style="list-style-type: none">aflæse og begrunde følelsesmæssige reaktioner	Følelser Aktivitet <ul style="list-style-type: none">DialogFilm og musik	Dansk: <ul style="list-style-type: none">udtrykke fantasi, følelser, tanker, erfaringer og viden i sammenhængende form
Undervisning om sundhed		
<ul style="list-style-type: none">fortælle om de mest udbredte kønssygdomme	Sundhed Aktivitet <ul style="list-style-type: none">Faglig læsning	Natur/teknik: <ul style="list-style-type: none">formidle – mundtligt og skriftligt – egne og andres data fra undersøgelser, eksperimenter og faglig læsning med relevant fagsprog og brug af forskellige medierbegrunde valg, der fremmer egen sundhed og trivsel
Undervisning om familieformer		
<ul style="list-style-type: none">sammenligne forskellige former for bolig- og familieformer	Familieformer Aktivitet <ul style="list-style-type: none">DiskussionFamilieformer	Kristendomskundskab <ul style="list-style-type: none">give eksempler på sammenhænge mellem værdier, normer og adfærd

Folkeskolens udskoling

I udskolingens obligatoriske projektarbejde kan sundheds- og seksualundervisningen være et værdifuldt fagligt supplement til den fag-faglige vinkel på problemformuleringen, der har til formål at problematisere projektarbejdet i relevant faglig eller samfundsmæssig retning. Netop den perspektiverende og samfundsmæssige vinkel er et væsentligt omdrejningspunkt for sundheds- og seksualundervisningen på de ældste klassetrin. Dertil kommer temaer og emner, som sædvanligvis særligt optager eleverne på folkeskolens ældste klassetrin. For eksempel sundhed og livsstil, popularitet og identitet, kærestes og ensomhed mv.

Seksualundervisning i tværfaglig sammenhæng med fagene i 7.-9. klasse

Trinmål
Faghæfte 21, 9. klasse

Eksempler på
Tema / Aktivitet

Trinmål fra den obligatoriske
fagrække – eksempler på, hvor
seksualundervisningen kan tænkes ind

Projektarbejde om seksualitet

- beskrive fysiske og psykiske faktorer og diskutere deres samspil og indvirkning på sundhed og seksualitet
- forstå og forholde sig til sociale og samfundsmæssige påvirkninger af identitet, kønsroller og seksualitet, herunder betydningen af kulturelle normer, medier og venner
- gøre rede for, hvordan følelser og kærlighed har betydning for sundhed, seksualitet og familieliv
- diskutere sundhed, seksualitet og familieliv i historiske, globale og internationale perspektiver
- diskutere, hvordan negative konsekvenser af seksuallivet kan undgås
- analysere og vurdere interesser bag kampagner, reklamer og anden medie-påvirkning inden for sundhedsområdet.

Seksualitet

Herunder: køn, identitet og minoriteter

Projektarbejdsformen:

- kreative udtryksformer
- undersøgelse
- søge informationer
- interviews
- faglig læsning
- præsentationer

Problemformuleringer om for eksempel:

- tidlig graviditet – omfang og konsekvenser
- pornoens frigivelse – seksualitet i historisk perspektiv
- mediers magt og påvirkning af unges seksualitet
- kropsudmykning – tilhørsforhold, signaler og konsekvenser
- webetik, "privacy", sociale medier
- kosmetiske operationer – kropskultur, risici og konsekvenser
- seksualitet i andre lande – kulturmøde, familie, kønsroller og opdragelse.

Dansk:

- læse skøn- og faglitteratur hurtigt og sikkert
- læse sig til viden i fagbøger, aviser, opslagsværker og på internet
- foretage målrettet og kritisk søgning af skøn- og faglitteratur på bibliotek og i digitale medier til egen læsning og opgaveløsning

Matematik:

- læse, beskrive og tolke data og informationer i tabeller og diagrammer
- læse, forstå og vurdere anvendelsen af statistik

Biologi:

- forklare den biologiske baggrund for sundhedsproblemer knyttet til livsstil og levevilkår
- vurdere aktuelle løsnings- og handlingsforslag vedrørende miljø- og sundhedsproblemer samt analysere tilhørende interesseudsættninger

Geografi:

- kende til egen kultur set i forhold til fremmede kulturer
- begrunde levevilkår og problemstillinger i forskellige regioner ved hjælp af geografiske kilder og hjælpemidler

Samfundsfag:

- reflektere over, hvad egne og andres opfattelser af mennesker med anderledes levevilkår, levevis, tilhørsforhold og forestillinger betyder for gensidig accept og samspil i hverdagslivet
- reflektere over betydningen af at tage del i eller stå uden for det økonomiske, politiske og sociale liv
- fremskaffe empiriske oplysninger, der beskriver forskelle og ligheder i befolkningens levevilkår, levevis, tilhørsforhold og forestillinger

forts. Seksualundervisning i tværfaglig sammenhæng med fagene i 7.-9. klasse

Trinmål Faghæfte 21, 9. klasse	Eksempler på Tema / Aktivitet	Trinmål fra den obligatoriske fagrække – eksempler på, hvor seksualundervisningen kan tænkes ind
Projektarbejde om seksualitet		
		<p>Historie:</p> <ul style="list-style-type: none">• give eksempler på, hvordan en periodes fremherskende værdier og holdninger kan forklare afgørende begivenheder og samfundsforandringer <p>Billedkunst (valgfag):</p> <ul style="list-style-type: none">• arbejde med billeder i forskellige sammenhænge med baggrund i den historiske og sociale kontekst, de er skabt i (6. klasse)• analysere og reflektere mediernes brug af visuelle fremstillinger til belysning af forskellige sagforhold <p>Musik (valgfag):</p> <ul style="list-style-type: none">• Samtale om musikkens forskelligartede funktioner og virkninger i samfundslivet og i forhold til den enkelte. (6. klasse).

